

PŘECHODNÉ OBDOBÍ: 6. - 8. STOL. II.

V průběhu osmého století vzniklo na franckém území v různých klášterních střediscích větší množství kronik. Ve dvacátých letech byla snad v klášteře St.-Denis sepsána kronika s titulem *Liber historie Francorum*, která opakuje hned v úvodní kapitole vyprávění o trójském původu Franků a líčí jejich současnou historii; latina kroniky se podstatně více přibližuje normě, než je tomu u autorů Fredegarovy kroniky.

Arbeo z Freisingu (cca 723 - 4. 5.783)

I činnost tohoto autora, prvního, který pochází z německého kmene (ze šlechtického bavorského rodu), spadá do druhé poloviny osmého století. Byl biskupem ve Freisingu, kde pozvedl na vysokou úroveň písařskou školu a vybudoval dómskou knihovnu. Sepsal dvě hagiografická díla, *Vita Heimrami* a *Vita Corbiniani*. *Vita Corbiniani* je legendistickým zpracováním života prvního biskupa freisingské diecéze, pro nás má podstatně větší význam *Vita Heimrami*, legenda o sv. Jimramovi, která se stala modelem pro nejstarší českolatinštinou václavskou a ludmilskou hagiografii (václavská legenda *Crescente fide* a snad i základní ludmilská legenda *Fuit in provincia Bohemorum* byla sepsána rovněž v Bavorsku, v klášteře sv. Jimrama v Řezně, obě v poslední třetině 9. století).

Ještě fantastičtější ráz než u tzv. Fredegara má latina, jíž vyučuje **Virgilius Maro Grammaticus**, který v 7. století žil někde v jižní Galii, je ale možné, že byl irského původu (jeho jazyk má podobné rysy jako tzv. „Hisperica famina“, viz dále). Dochovaly se od něj dva spisy, zaprvé *Epistolae*, šest listů, v nichž probírá slovní druhy (*partes orationis*), a *Epitomae*, které vznikly o něco dříve a mají podobný obsah. Obojí se dochovalo neúplně. Autorovy gramatické soudy, informace, které podává, i výrazy, jichž používá, jsou do té míry vzdáleny reálnému konkrétnímu jazyku, že se můžeme dohadovat, byl-li člověk, který se skrývá pod pseudonymem Vergilius Maro, učený blázen, nebo velký a (první středověký) ironik a humorista.

V této době začíná svůj rozvoj také významný žánr – *visiones*, vyprávění o nadsvětelných zkušenostech. První z těchto textů vzniká právě v Galii, je to *Visio Baronti*. Barontus pocházel ze vznešeného rodu a byl mnichem v klášteře poblíž Bourges ve střední

Francii. K vidění, které na základě Barontova vyprávění zapsal neznámý bratr, došlo v roce 678 nebo 679. Když se vizionář probрал z vytržení, které se podobalo stavu klinické smrti, vyličil bratrům, že se jej chtěli zmocnit dva démoni a odvléct ho do pekla, archanděl Rafael jej ale zachránil a naopak jej uvedl do nebe, kde se mnich setkal s mnoha zesnulými mnichy svého kláštera. Na zpáteční cestě uviděl Barontus peklo aspoň zvenčí a zjistil dokonce, že jsou do něj uvrženi biskupové z Bourges a z Poitiers. – Také tento text se vyznačuje lidovou latinou; je ovlivněn *Dialogy* Řehoře Velikého, několikrát na ně přímo odkazuje. Po celý středověk se těšil oblibě a ovlivnil pozdější vizionářskou literaturu (*čítanka, 6*).

Hispanie se vyznačovala jako vyspělá římská provincie vysokou kulturou, vpád germánských Visigotů v 5. stol. však tuto situaci ohrozil. Šťastným zvratem pak byla konverze Visigotů od ariánství ke katolickému pravověří (587), což umožnilo splývání romanizovaného obyvatelstva s gótskými okupanty, obnovilo kontakty s italskými centry a přivedlo poloostrov k obnově jazyka a kultury. Kontinuita pak byla přerušena arabskou invazí 711, kdy dochází k intelektuální izolaci poloostrova, kterou ukončila až doba kolem r. 1000.

Martin z Bragy (+580) je vedle dalších spisů autorem traktátu *De correctione* (event. *De correptione*) *rusticorum*. Je to pastorální spis, který kárá pohanský způsob života a zvyky galicijských venkovanů. Dílo je důležité zejména pro religionistiku a pro etnologii. (Martin pocházel z Pannonie, byl však napřed opatem kláštera v Dumiu, 1.p. Dumio, a pak biskupem v Braze, v dnešním Portugalsku.)

Isidor ze Sevilly (Hispalensis, po r. 560 - 633)

Isidor je největší hispánský autor tohoto období. Ve svém díle nejen shrnul vědění své doby, ale také je předal dalším generacím a měl tak po celý středověk nesmírný vliv a popularitu. Byl to autor velmi plodný, především encyklopedista a znalec jazyka, ovšem svým a své době odpovídajícím způsobem. Byl hispánského původu, pocházel z bohaté a vlivné rodiny, měl bratra Leandra, který jej předcházel na sevillském (Sevilla se jmenovala Hispalis) biskupském stolci, a sestru Florentinu, která se stala řeholnicí.

Jeho hlavním spísem jsou *Etymologiarum sive Originum libri XX* (čítanka, 7).

Původní titul zní „etymologie“, „Origines“ pochází od pořadatele díla, Isidorova žáka jménem Braulio (biskup v Saragozze v letech 631-651). Je to encyklopedie veškerého duchovního i světského vědění Isidorovy doby, Isidor v něm podává přehled jednotlivých vědních disciplín: knihy 1-3 se zabývají svobodnými uměními

4 – lékařství,

5 – právnictví a chronologie,

6 - 8 – Bible a teologie

9 – jazyky, národy, vlády

10 – seznam slov v abecedním pořádku s udáním jejich původu (etymologie) a významu

11 – člověk (antropologie), mytologické postavy a stvůry

12 – svět zvířat

13, 14 – vesmír, přírodní jevy, země, geografie

15 - 20 v dalších knihách pak materiální kultura (např. zemědělství, vojenství) a technika (např. lodě, námořnictví)

Lze tedy Etymologie rozdělit do tří částí: knihy 1-9, 10-14, 15-20.

V jednotlivých člancích, které na sebe volně navahují, vychází Isidor ze základního významu slova, od jeho původu (etymon). Jaký význam autor etymologii přikládá, vidíme z *Etym.* I, 29,1: *Etymologia est origo vocabulorum, cum vis verbi vel nominis per interpretationem colligitur... Cuius cognitio stepe usum necessarium habet in interpretatione sua. Nam dum videris, unde ortum sit nomen, citius vim eius intelligis. Omnis enim rei inspectio etymologia cognita planior est.*

Etymologie patří ke skupině Isidorových didaktických spisů, kam dále počítáme spis ***De differentiis verborum***, který podává seznam synonym a homonym, a ***De natura rerum***, ve středověku citováno jako *Liber rotarum*, neboť se zde vyskytuje množství názorných kruhových figur. Mluví se zde o dni a noci, o dnu a týdnu, měsíci a roce, a vysvětlují se přírodní úkazy.

Vedle exegetických a jiných spisů s teologickým obsahem stojí samostatně spis ***Synonyma***. Ve středověku bývají citována jako *Lamentatio animae peccatricis* nebo *Soliloquia* (s narážkou na Augustinův spis s tímto názvem): je to Isidorovo pozdní dílo, dialog člověka s rozumem, křesťanská duchovní zkušenost se zde popisuje ve slovech se stejným nebo podobným významem.

Isidor se věnoval rovněž historiografii. Patří sem jeho ***Historia Gothorum, Vandalorum et Sueborum*** (je k ní připojena ***Laus Spaniae***), dále ***De viris illustribus***, v němž navazuje na Eusebia a na Hieronyma, a ***Chronica***, světové dějiny od stvoření světa do roku 515.

V polovině 7. století se stává významným centrem Toledo, kde působí tři literárně činní arcibiskupové, Eugenius, Ildefons a Julianus.

Eugenius z Toleda (Toletanus, + 657)

Teolog a básník. Skládal teologické traktáty, ale také literární díla ve verších i v próze (prozaické dílo se kromě teologických textů nedochovalo). Básnický zpracoval Dracontiovu skladbu (i ta byla veršovaná, el. disticha) *Satisfactio*. U Eugenia je jí předaslán prozaický list s formulací zásad poetiky, kterých se autor přidržel: odvolává se na Horatia, Statia a Martiala, ale jsou zde i odkazy k Vergilioví, zejména k Serviovu komentáři. Drobnější básně jsou složeny různými rozměry a mají pestrý obsah, jsou zde např. epicedia i básnické listy, k nejznámějším skladbám patří báseň se stesky na nepříjemnosti hispánského léta (*čítanka, 8a*). Eugeniovu básnickou obratnost dokazuje např. žertovná báseň, věnovaná Eugenikovu strýci Janovi, biskupovi v Saragozze, která je přímo školskou ukázkou užití tmese (*čítanka,*

8b). Báseň o slavíkovi (*čítanka*, 8c) v následujících stoletích inspirovala další básníky.

Ildefons z Toleda (Toletanus, 607-667)

Byl Eugeniovým nástupcem na toledském arcibiskupském stolci. Jsme sice informováni o jeho bohaté básnické i prozaické literární činnosti, z té se ale dochovalo velmi málo. Zato máme řadu jeho teologických spisů, kromě nich *De virorum illustrium scriptis*, pokračování Isidorova *De viris illustribus*. Je to 14 životopisů hispánských osobností, mj. také Isidorův. K tomuto spisku byl později připojen životopis samotného Ildefonse, *Elogium Ildefonsi*, které je dílem Ildefonsova nástupce na arcibiskupském stolci v Toledu, Juliana.

Julianus z Toleda (Toletanus, cca 650-690)

Byl Eugeniovým žákem a nejvýraznější španělskou osobností 7. století, mluví se o něm též jako o posledním autorovi visigótské Hispánie. Ve spise *Historia rebellionis Pauli adversus Wambam*, jinak *Historia regis Wambae*, se projevuje jeho silný španělsko-visigótský nacionalismus. Je to monografie sallustiovského ražení a vypráví se v ní o současné události, o revoltě v letech 672-3 na francouzských hranicích, která byla visigótským králem Wambou tvrdě potlačena. Julianus líčí vlastnosti povstalců a jejich motivy v nejtemnějších barvách, a proti tomu staví vášnivý panegyrik na osobnost vládce. Julianus je pravděpodobně také autorem gramatické dialogické (rozhovor mezi učitelem a žákem) učebnice *Ars grammatica poetica rhetorica*, která měla vliv v následujících obdobích, zejména na britských ostrovech (cituje ji Aldhelm, snad jí užil i Beda Venerabilis).

Z teologických spisů: *Anticemenon* (*Antikeimenon*) *libri duo*, exegetická práce, prováděná srovnáváním protikladných biblických výroků ze Starého i Nového Zákona. Autor směřuje k závěru, že tyto protiklady nejsou skutečné, ale pouze zdánlivé; způsob, jímž pracuje, předjímá mnohem pozdější scholastickou metodu.

De comprobatione aetatis sextae o třech knihách, z roku 686, je apologetický spis, v němž autor představuje a proti Židům obhajuje Augustinovo pojetí dějin lidstva, odvíjející se v šesti časových úsecích od stvoření člověka do Kristova druhého příchodu na konci věků. Julianus míní, že současné lidstvo žije v pátém, předposledním, věku. Jeho spis je polemika s Židy, kteří nevěří, že Kristovo narození znamenalo příchod Mesiáše. Pro eschatologii, nauku o posledních věcech světa a člověka, má význam Juliánův spis *Prognosticon futuri saeculi* z roku 688, rovněž ve třech knihách, který je prvním systematickým eschatologickým výkladem: mluví o smrti, zmrtvýchvstání, o nebi, pekle i očistci.

Mozarabské hymny

Ve Španělsku se stejně jako všude jinde v křesťanské Evropě uplatňovaly při bohoslužbách liturgické zpěvy, hymny. I zde se používaly např. hymny Ambrožovy, ale vyvinula se zde přibližně od 6. stol. zvláštní liturgie, nezávislá na liturgii římské. Bývá označována jako španělská, někdy jako gotická, nejčastěji jako mozarabská (must-a'rib byli křesťané, žijící pod arabskou vládou, přesto je tak nazývána i liturgie pozdního visigótského období). Je to spolu s irskou liturgií, která má také své zvláštnosti, případ samostatné národní liturgie a tvorby duchovní poezie. – Denní modlitba španělské církve se dělila na dvanáct úseků oproti římským osmi, mozarabské hymny byly skládány i k jiným účelům než pro církevní svátky a svátky svatých, např. k různým společenským a sociálním příležitostem – oslava narozenin krále nebo biskupa, vojenské tažení, prosba za déšť apod. Pestřejší je také jejich forma: asi polovina je složena v ambrosiánské strofě, další jsou v různých lyrických metrech, najdou se zde skladby časoměrné i přízvučné.

ČÍTANKA

6.

Visio Baronti

IN NOMINE DOMINI INCIPIT REVELATIO BEATI BARONTI MONACHI.

1. Memorare vobis volo, fratres karissimi, per ordinem, quid moderno tempore contigit in monasterio sancti Petri apostoli, qui nuncupatur Longoretus nomen. Frater quidam nobilis progeniae, Barontus nomen, nuper conversus pervenit ad monachatus ordinem. Qui cum matutinis laudibus Deo reddidisset in ecclesia cum fratribus devote, mox ut ad lectum suum rediit, repente febre correptus, ad extremum funere deductus, coepit magnis doloribus exagitare filiumque suum nomine Aglioaldo vocare, ut cum summa festinatione ad Eodonem diaconem deberet ambulare, et eum pro fraterno amore veniret visitare...

2. ...Aecontra fratres, ut viderunt, cum tremore magno gratias Deo agere coeperunt, qui sic suum servum reddidisset vivum in corpore, quem iam nullus sperabat audire loqui.

3. Tunc omnes congregati in unum, interrogaverunt illum per ordinem, ubi fuisset vel quid vidisset, eis per singula exponeret. Ille vero quasi ex gravi somno evigilans dixit: 'Quando me vidistis externa nocte matutinis laudibus Christi vobiscum incolorem consumasse, mox ut ad proprium stratum sum reversus, tunc subito somno gravatus obdormivi. Sed statim in ipso sopore venerunt duo tetri daemones, quorum aspectum tremebundus ferre non poteram, qui me strangulare violenter coeperunt, cupientes me efferatis dentibus deglutire, et sic ad infernum deducerent...

4. ...Sanctus Rafahel pugnabat pro animam meam elevare ad caelum sursum et daemones cupiebant semper praecipitare deorsum...

8. ...Et sic postea post secunda pugna peracta venimus primam portam paradysi, ubi plures vidimus ex fratribus monasterii nostri, qui erant congregati, praestolantes diem iudicii, ubi gaudia aeterna plenissimam recipiant....

9. ...Et nos statim ut ingressi sumus infra ipsa porta per medium sanctorum illorum, vidimus semitam parvulam praeparatam, per quam coepimus iter carpere per semitam usque ad alia porta. Sed tanta erat multitudo virginum in utraque partem ad dexteram et levam, quo pervidere nullus hominum praeter Deum poterat. Qui nos ut viderunt, pari voce clamare coeperunt: 'Anima vadit ad iudicium.' Et nunc iterum repetunt: 'Tu vince, bellator Christe, tu vince, et non diabolus ipsam ducat in tartarum!'

10. Deinde venimus ad tertiam portam paradysi, et ipsa porta habebat similitudinem vitri.... Ibi et multitudo sacerdotum, excelsi meritorum, quorum mansiones laterculis aureis erant aedificatae, iuxta quod et sanctus Gregorius in Dialicorum memorat.

Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum V. Ed. B. Krusch, W. Levison. s. 377-85.

7.

Isidor Hispalensis, *Etymologiarum sive Originum libri XX, l. I, c. 2*

De septem liberalibus disciplinis

Disciplinae liberalium artium septem sunt. Prima grammatica, id est loquendi peritia. Secunda rhetorica, quae propter nitorem et copiam eloquentiae suae maxime in civilibus quaestionibus necessaria existimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quae disputationibus subtilissimis uera secernit a falsis. Quarta arithmetica, quae continet numerorum causas et diuisiones. Quinta musica, quae in carminibus cantibusque consistit. Sexta geometrica, quae mensuras terrae dimensionesque complectitur. Septima astronomia, quae continet legem astrorum.

VIII,7 De poetis

Poetae unde sint dicti, sic ait Tranquillus... Vates a vi mentis appellatos Varro auctor est; vel a viendis carminibus, id est flectendis, hoc est modulandis: et proinde poetae Latine vates olim, scripta eorum vaticinia dicebantur, quod vi quadam et quasi vesania in scribendo commoverentur; vel quod modis verba connecterent, viere antiquis pro vincere potentibus. Etiam per furorem divini eodem erant nomine, quia et ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

Etymologiarum sive Originum Libri XX. Tomus I. Ed. W. M. Lindsay. Oxonii 1911.

8a.

S. Eugenii episcopi Toletani *Opusculorum pars prima. Miscellanea*

XXX. Versus de aestate

Dura quod gignit et amara cunctis,
Tempus aestivum resonare cogor,
Sapphico tristi modulante versu,
Omnia passus.

5 Nunc polus Phoebi nimio calore
Aestibus flagrat, fluviosque siccant,
Intonat tristis, jaculansque vibrat
Fulmina dira.

Ingruit imber inimicus arvis,
10 Flore nam suevit spoliare vites:
Spem quoque frugum populat nivosis
Grando lapillis.

Bufo nunc turget, et amica silvis
Vipera laedit, gelidusque serpens,
15 Scorpius ictu jugulat, paritque
Stellio pestem.

Musca nunc saevit, piceaque blatta,
Et culex mordax, olidusque cimex,
Suetus in nocte vigilare pulex
20 Corpora pungit.

Tollat haec monstra Deus imprecanti.
Pelle languorem, tribue quietem,
Ut queam gratas placido sopore
Carpere noctes.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 87,368.

8b.

XXIII. Ad Joannem

O JO versiculos nexos quia despicias ANNES,
Excipe DI solers si nosti iungere VISOS.
Cerne CA pascentes dumoso in littore MELOS,

- Et POR triticea verrentes germina CELLOS.
5 AR sitibunda petunt lympharum pocula MENTA
Atque BV glandiferae recubant sub tegmine BVLCI,
Nunc PAS lanigeras ducunt ad pascua TORES,
Et FOE consumunt fraudantes munera TURAE.
PRO tibi ut nostro veniat ex carmine FECTUS,
10 Instar Lucilii cogor disrumpere versus.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 87,366.

8c.

S. Eugenii episcopi Toletani *Opusculorum pars secunda. Sequuntur Miscellanea*

VIII. Item carmen Philomelaicum

- Vox, philomela, tua cantus edicere cogit:
Inde tui laudem rustica lingua canit.
Vox, philomela, tua citharas in carmine vincit
Et superat miris musica flabra modis.
5 Vox, philomela, tua curarum semina pellit,
Recreat et blandis anxia corda sonis.
Floreas rura colis, herboso caespite gaudes;
Frondebis arboreis pignora parva foves.
Cantibus ecce tuis recrepant arbusta canoris,
10 Consonat ipsa suis frondea silva comis.
Iudice me cygnus et garrula cedat hirundo,
Cedat et illustri psittacus ore tibi.
Nulla tuos umquam cantus imitabitur ales,
Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.
15 Dic ergo tremulos lingua uibrante susurros
Et suaui liquidum gutture pange melos.
Porridge dulcisonas attentis auribus escas;
Nolo tacere uelis, nolo tacere uelis.
Gloria summa tibi, laus et benedictio, Christe,
20 Qui praestas famulis haec bona grata tuis.

J.-P. Migne. Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Vol. 87, 390.